

Лідія ЛАЗУРКО
(Дрогобич, Україна)

ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ: ПРАВОВІ, ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ

Питання патріотичного, і особливо, військово-патріотичного виховання молоді особливо актуалізувалося на науковій літературі з огляду на агресію Росії проти України. Побачили світ численні праці, присвячені методам, формам і змістові патріотичного виховання [12; 14; 15; 16; 17], початковій військовій підготовці [7; 8; 9; 10; 11], медійному дискурсу підготовки до національної оборони [12], а також втвченню польського досвіду підготовки молоді до захисту батьківщини [18; 19].

Польська модель патріотичного виховання не визначається якимсь окремим законом чи концепцією, а є інтегрованою в освіту, політику історичної пам'яті та державні програми і поширюється на усі вікові категорії [3; 4]. Її особливістю є те, що вона охоплює не лише школу, а й вельми широкий соціокультурний простір, спеціально формований через комеморативні практики та інфраструктуру, мас-медійні засоби.

Основними визначальними нормативним документами узаasadнення національно-патріотичного виховання можна вважати Конституцію Польщі та Закон «Освітнє право» [6]. У останньому окреслюються такі цілі освіти як формування громадянської позиції, повага до держави, традицій і культури та розвиток національної ідентичності. У цьому законі патріотичне виховання закладене на рівні цілей освіти, але без окремого терміна «національно-патріотичне виховання» [6]. Також у державному освітньому стандарті (*podstawa programowa*) є теми про національну ідентичність, історію Польщі, державні символи та патріотичні цінності. А політика національної пам'яті реалізується через діяльність Інституту національної пам'яті, регламентовану окремим законом.

Вочевидь це зумовлено тим, що польське національно патріотичне виховання має дуже давню традицію, що фактично, у сучасному вигляді, сформувалася ще в часи діяльності Едукаційної

комісії наприкінці XVIII ст. та викристалізувалася впродовж боротьби за незалежність держави у XIX – на початку XX ст. Відтак польська модель патріотичного виховання має виразний морально-етичний характер. Патріотизм розглядається як чеснота, що полягає у відповідальному ставленні до спільного блага, яким є Батьківщина [1, s. 319]. Центральним елементом польської концепції є ідея пріоритету народу над державою, де народ виступає сувереном, а держава – тільки інструментом реалізації його волі. Такий підхід зумовлює особливе розуміння патріотизму як служіння нації [5, s. 45–46].

Значну роль у формуванні патріотизму відіграє релігія, зокрема християнство. Польська культура та національна ідентичність тісно пов'язані з релігійною традицією, що знаходить відображення у виховному процесі. Формула «Бог – Честь – Батьківщина» виступає символічним вираженням ціннісної ієрархії. За визначенням М. Титка: «У польській історії принцип патріотизму виражався традиційним гаслом: «Бог–Честь–Батьківщина», а це означає, що на першому місці завжди стоїть Бог, тобто Найвище Добро, про яке говорить релігія, потім Честь, тобто моральне благо, до якого чутлива совість, а Вітчизна є спільним благом, що знаходиться у сфері спільних релігійних і моральних благ, які дано полякам у рамках рідної культури і у обшарі латинської цивілізації, з якої, зрештою, походить наша національна культура» [5, s. 48].

Надзвичайно важливе значення у польській моделі займає історична пам'ять у якій події минулого розглядаються як джерело моральних орієнтирів, а за історією закріплюється статус «*magistra vitae*». Особливий акцент робиться на збереженні історичної правди, протидії її викривленню та формуванні національної гідності [5, s. 51]. Тривала відсутність власної держави, а потім і життя в умовах радянського режиму, виробили у польській системі значну увагу ролі сім'ї, церкви та громадських інституцій у вихованні патріотизму. Церква стала невід'ємною частиною польської культури навіть для тих, хто не є воцерковленими, але дотримується польських релігійних традицій у родині [5, s. 53].

Важливою рисою є критичне ставлення до ідеологій, зокрема комунізму та певних форм сучасного лібералізму. Дехто з дослідників проблеми історії польського патріотизму розглядає епоху ПНР як винятково непатріотичну, позбавлену такої стрижневої

його основи як суверенність. Відтак, патріотичне виховання декларується як позаідеологічне, хоча фактично спирається на чітко визначену систему цінностей [2, s. 14].

Порівнюючи ці дві системи патріотичного виховання, що оформилися в Україні і Польщі, можемо відзначити, що вони мають спільну мету – формування свідомого громадянина-патріота, здатного діяти в інтересах своєї країни і базуються на визнанні патріотизму як фундаментальної соціальної цінності. Також важливою спільною рисою є використання історичної пам'яті як основного інструменту виховання. В обох випадках історія виступає джерелом прикладів для наслідування та формування національної ідентичності. Окрім того, обидві моделі передбачають комплексний характер виховання, що охоплює різні соціальні інститути: сім'ю, освіту, державу та громадянське суспільство.

Водночас відзначимо й відмінності, однією з ключових з яких є ідеологічна основа. Українська модель орієнтується на демократичні та європейські цінності, тоді як польська – на традиційні моральні та релігійні засади. Істотно відрізняється і розуміння співвідношення між державою та народом. В Україні у межах офіційної політики значна увага приділяється державі як інституції, тоді як у Польщі пріоритет надається народу (нації). Суттєвою є також різниця у ставленні до культурного різноманіття. Українська модель підкреслює полікультурність і толерантність, тоді як польська – єдність національної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Jaroszyński P. Patriotyzm. *Powszechna Encyklopedia Filozofii*. Lublin : Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, 2009. T. 10 (Suplement). S. 319–321.
2. Kolmann P., Foldyna L. Istota wychowania patriotycznego. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*. 2018. Nr 4. S. 13–19.
3. Patriotyzm jutra: regulamin. 2017. URL: http://muzhp.pl/files/upload/patriotyzm_jutra/patriotyzm_jutra_2017_regulamin.pdf (дата звернення: 13.03.2026).
4. Program Wieloletni “Niepodległa” na lata 2017–2021. Warszawa, 2017. 84 s. URL: https://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/ogloszenia/2017/20170201_Projekt_Programu_Wieloletniego_NIEPODLEGŁA_na_lata_2017-2021_do_konsultacji.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

5. Tytko M. M. Wychowanie patriotyczne w Polsce XXI wieku. *Wartości, rodzina, szkoła. Patriotyzm na co dzień i od święta : materiały konferencji* (Kraków, 8 czerwca 2010 r.) / за ред. W. Balińskiego. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2010. S. 45–50.

6. Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe. 2016. URL:

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20170000059>

(дата звернення: 15.04.2026).

7. Галів М., Бурдяк Р. Початкова загальновійськова підготовка в Литовській Республіці (початок ХХІ ст.): роль Литовського Стрілецького Союзу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 88, ч. 1. С. 25–38.

8. Галів М., Джалілова Е. Початкова військова підготовка дітей та молоді у Швейцарії: історичний досвід і сьогодення. *Молодь і ринок*. 2025. № 10 (242). С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.344549>

9. Галів М., Ільницький В. Початкова військова підготовка у Китайській Республіці (Тайвань) на початку ХХІ ст. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 91, ч. 1. С. 31–40. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/91-1-4>

10. Галів М., Пантюк Т. Початкова військова підготовка в Естонській Республіці: позашкільний компонент. *Молодь і ринок*. 2026. № 1. С. 38–43. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351450>

11. Галів М., Фролов М., Онищак В. Початкова загальновійськова підготовка в Україні (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): нормативно-правове забезпечення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 86, ч. 1. С. 29–40.

12. Гуз К., Кононець Н. Військово-патріотична підготовка старшокласників у сучасному освітньому просторі. *Імідж сучасного педагога*. 2021. № 1. С. 77–81.

13. Дворянин П., Галів М., Волошин О. Початкова військова підготовка молоді в умовах російсько-української війни: за матеріалами українських ЗМІ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Вип. 89, ч. 1. С. 18–29. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/89-1-3>

14. Журба К. Зарубіжний досвід підготовки школярів до захисту своєї країни. *Нова педагогічна думка*. 2022. № 3 (111). С. 107–111.

15. Зубалій М. Форми військово-патріотичного виховання до-призовної молоді. Київ, 2010.

16. Ковба М. Зміст військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.). *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 68, ч. 1. С. 30–33.

17. Ковба М. Методи і форми військово-патріотичного виховання старшокласників (перша чверть XXI ст.). *Педагогічний альманах*. 2024. № 55. С. 278–284.

18. Лазурко Л. Військова освіта у школі як складова національної безпеки: польський досвід (2013–2022). *Вісник науки та освіти*. 2025. № 10 (40). С. 1863–1873. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10\(40\)-1863-1873](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-1863-1873)

19. Лазурко Л. Система шкільної та позашкільної військової підготовки в сучасній Польщі. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 7 (37). С. 1393–1404. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7\(37\)-1393-1404](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-7(37)-1393-1404)